

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти освіти в контексті розвитку суспільства

УДК 37.035:745/749(045)
(477.82)

Надія Антонюк

Луцький педагогічний коледж (Луцьк)

Алла Хомярчук

Луцький педагогічний коледж (Луцьк)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито особливості формування національно-патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва: етапність, методика, види декоративно-прикладного мистецтва та їх роль у формуванні патріотизму в особистості.

Ключові слова: виховання, декоративно-прикладне мистецтво, патріотизм.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови української держави постає глобальна проблема – відродження національної свідомості українського народу, молоді, насамперед виховання справжнього громадянина і патріота рідної землі. Як наголошується у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, серед виховних напрямів найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають основу для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, відповідальності. Національно-патріотичне виховання віднесено до числа важливих напрямків освіти і науки України. Метою якого є становлення громадянина – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу і забезпечувати її національну безпеку, сприяння єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження. Питання національного виховання протягом багатьох років цікавили багатьох відомих вчених, педагогів, філософів, психологів, а також письменників, видатних діячів культури та мистецтва. Історія формування терміну «патріотизм» представлена у працях І. Кравцова, І. Харламова, П. Кононенко та багатьох інших науковців.

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка поняття «патріотизм» визначено як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до батьківщини» [6, с.401].

І.Ф. Харламов розглядає патріотизм як взаємопов'язану сукупність етичних відчуттів і рис поведінки, що включає любов до Батьківщини, активну працю на благо Батьківщини, проходження і збільшення трудових традицій народу, дбайливе ставлення до історичних пам'яток і звичаїв рідної країни, любов до рідних місць, прагнення до зміцнення честі і гідності Батьківщини, готовність і вміння захищати її, військову хоробрість, мужність і самовідданість, братерство і дружбу народів, нетерпимість до расової і національної неприязні, пошану звичаїв і культури інших країн і народів, прагнення до співпраці з ними [9, с.215].

Проблема національного, громадянського та патріотичного виховання в Україні розкривається в працях І. Беха, А. Бойко, О. Вишневського, П. Ігнатенка, О. Киричука, В.

Івашковського, Н. Косарева, О. Кузьменко, О. Кучер, І. Кучинської, А. Крицької, В. Мачурського, Б. Мельниченко, Н. Нікітіної, О. Пометун, В. Поплужного, О. Рацул, Ю. Римаренка, С. Сліпченко, О. Сухомлинської, Г. Філіпчука, та інших.

Виклад основного матеріалу. Народне декоративно-побутове мистецтво є невичерпним джерелом культури народу, яка має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національного світогляду, характеру, глибокої духовності. Завдяки декоративно-прикладному мистецтву, яке є віковичною скарбницею моральних і духовних здобутків народу і відображає стиль різних епох, регіонів, зберігає багаті безсмертні традиції, пізнаються історія, світогляд, моральні якості наших предків, формуються основи культурно-духовного багатства українського народу. Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення дітей до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених минулого О. Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка. Науковці доводять, що мистецтво має важливе значення у формуванні патріотичних почуттів підрастаючого покоління. Як зазначав В.О. Сухомлинський, патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною й емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості. «Мистецтво – величезна сила, здатна пробуджувати почуття гордості за людину. Треба, щоб це почуття пробуджувалося й міцніло у зв'язку з патріотичними ідеями, суть яких розкривається в художніх образах». Тому декоративно-прикладне мистецтво має великі потенційні можливості у моральному, духовному та патріотичному вихованні молоді [8, с.123].

Твори декоративно-прикладного мистецтва є тим духовним середовищем, у якому формуються світогляд, національна свідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні і трудові якості особистості.

Декоративно-прикладне мистецтво є тим соціальним надбанням кожної нації, в якому знаходять відображення світогляд, традиції, художні та моральні цінності, історія країни і народу. Поєднуючи у собі практичну і естетичну функції, прикладне мистецтво стає тим середовищем матеріальної і духовної культури рідного народу, яке необхідне для найповнішого розкриття і розвитку здібностей дітей, їх творчості, ініціативності, формування неповторного духовного світу, власної активної життєвої позиції, почуттів обов'язку, відданості і працелюбства.

В основу вивчення декоративно-прикладного мистецтва покладено формування пізнавальної компетентності особистості, що забезпечує ознайомлення з поняттями і знаннями, які стосуються декоративно-прикладного мистецтва; практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних виробів; творчої, що забезпечує формування творчих здібностей; соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку, популяризації народних промислів.

Знайомство з виробами декоративно-прикладного мистецтва можна розділити на декілька етапів:

- 1) знайомство з культурою українського народу, історією народної творчості;
- 2) виготовлення виробів, які пов'язані з народною культурою українців;
- 3) складання плану роботи над створенням виробів за власним задумом.

Засобами, які допомагають втілити ідеї національно-патріотичного виховання на заняттях декоративно-прикладного мистецтва є:

- природні (всі натуральні об'єкти);
- текстові (поезія, казки, історії, які стимулюють пізнавальний інтерес до культури і мистецтва);
- ілюстративні (художні, графічні, схематичні);
- технічні (мультимедійна дошка, аудіо- і відеозаписи, комп'ютерні програми).

Виділяються загальні методи та методичні прийоми, що стосуються ознайомлення з усіма видами народних ремесел і можуть бути використані на всіх етапах. Для прикладу – деякі з них:

- 1) Розгляд ілюстрацій із зображенням давнього життя, речей вжитку.
- 2) Екскурсія до краєзнавчого музею, художнього салону, магазину сувенірів. Емоційно насичена розповідь про давні речі вжитку, про життя і побут у минулому.
- 3) Мистецтвознавча розповідь про різні види українського народного декоративно-прикладного мистецтва, про народні ремесла із демонстрацією зразків виробів.
- 4) Дидактичні ігри: «Що з чого зроблені?», «Вгадай вид народного ремесла», «Де знаходив майстер кольори та візерунки», «Про що розповідає орнамент», «Згадай традиції, пов'язані з даним предметом» тощо.
- 5) Проведення тематичних бесід «І на тім рушникові...», «Чарівна витинанка», «При гончарному крузі», «Казкова писанка – символ життя».
- 6) Зустрічі з народним майстрами і умільцями.
- 7) Використання фольклору (прислів'я, приказки, казки, народні пісні).
- 8) Організація і проведення виставок-ярмарків.

Виходячи із вищесказаного, методикою використання народних ремесел у навчально-виховній роботі передбачені такі етапи активізації дітей:

- пізнавальний, що характеризується нагромадженням знань про народні ремесла;
- емоційно-змістовий, завдання якого полягає у розвитку здатності до художньо-творчого переживання, у формуванні морально-етичних уявлень;
- художньо-діяльний, який полягає у практичній реалізації засвоєння знань про народні ремесла, у формуванні навичок виготовлення певних виробів.

Під час навчання вихованці поступово опановують різні техніки, прийоми виготовлення виробів, отримують дані про взаємозв'язок матеріалів, форми й декорування виробів, їхню залежність від призначення. «Джерела здібностей і талантів дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно говорячи, йдуть найдовші струмочки, що живлять джерела творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в дитячих руках, тим тонша взаємодія із знаряддям праці, чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим глибше виходить взаємодія руки з природою, із суспільною працею в духовне життя дитини. Іншими словами: чим більша майстерність в дитячій руці, тим розумніша дитина» [8, с.130]. Висловлення В. Сухомлинського можна віднести до взаємин народного мистецтва і дітей.

Серед народних ремесел, здобутки яких можна вивчати на уроках трудового навчання і художньої праці, можна назвати витинанку; писанкарство; лозоплетіння; гончарство; художню обробку дерева, металу, соломoplastика тощо. Вивчення народних ремесел невіддільне від глибокого знання українських традицій, історії народу.

Витинанки – це не тільки оригінальні фігурні прикраси житла, ажурно витяті ножицями, вирізані ножом з білого чи кольорового паперу узори, портрети, сюжетні композиції – фігури тварин, квітів, рослин, людей тощо, але і спосіб через створені образи передавати думки, історію, події. Цілком життєздатна вона і успішно використовується і в своєму первісному призначенні, тобто застосовується як різдвяної ялинковій прикраси.

Знайомство з цим видом мистецтва доцільно проводити поетапно.

1 етап. Ознайомлення з історією витинанки, значенням орнаментів; вміння підбирати кольорову гаму; опанування основи композиції; знайомлення з класифікацією витинанок.

2 етап. Вміння розкривати різні художні образи, мати уявлення про реалістичне і декоративне зображення.

3 етап. Вміння використовувати набуті знання для створення витинанок на виставку.

Почавши витинати, людина обов'язково буде заглиблюватися у свою душу, шукати коріння минулого і замислюватись про зерна майбутнього.

Богдан Губаль зазначав: «Кожен народ прагне увійти до світової цивілізації зі своїм національним культурним здобутком. Для української нації достатньою є презентація навіть

одним мистецьким твором – писанкою» [4, с.36]. Звичай, вірування та ігри, пов'язані з писанками, що зберігаються в народі, вказують, що писанки своєю традицією сягають глибоко в дохристиянські часи і тісно пов'язані з сонячним культом наших предків. Символічні знаки писанки вміщували в собі святкування перемоги сонця над темрявою, весни над зимою, життя над смертю. Поєднання відкритого вогню (свічка, що горить), бджолиного воску (бджола як «божа мушка» в уявленні українців), хороших думок в момент писання знаків (що є логічним за своєю силою) та власне самого яйця (символу життя і вічності) – все це створює могутній оберіг, ім'я якому – писанка!

Усвідомлюючи шедевальність українських витворів в різних видах мистецтва, їх визнання не лише на Батьківщині, але у всьому світі в душах дітей зароджуються перші паростки гордості за рідну землю і свій народ. Як і інші види творчої діяльності, ліплення розвиває почуття прекрасного та має велике значення у навчанні та вихованні дітей.

Специфіку ліплення визначає матеріал. Звісно, працювати з природним матеріалом, а саме з глиною, потрібні відповідні умови та обладнання, тому як альтернативу можна обрати тісто. Для дитячої творчості цей матеріал більш зручний, м'який та викликає більший інтерес ніж пластилін. Солоне тісто в останні роки стало дуже популярним матеріалом для ліплення. Вироби з тіста знаходять місце і в сучасному світі, оскільки цінується усе екологічно чисте і зроблене своїми руками. Ліпити можна з нього майже все: іграшки, елементи декору, картини, панно, прикраси, обереги, сувеніри тощо. Теми для роботи можна обирати із казок, пісень, легенд та переказів, поезії та й просто з життя. (Казки: «Котигорошко», «Кирило Кожум'яка», «Кривенька качечка»; народні пісні: «Грицю, Грицю до роботи», «Ой у лузі калина стояла», «Садок вишневий коло хати», «Тихо над річкою»; художні твори «Лісова пісня» Л. Українки, «Наталка Полтавка», «Козак за Дунаєм» тощо).

Такі види декоративно-прикладного мистецтва як художня вишивка, бісерне рукоділля, вузликоне плетіння, в'язання гачком і спицями є традиційними видами прикладного мистецтва українців, що не вимагають складного технологічного обладнання, але мають високу художню цінність. Майстерно виконані вироби несуть в собі могутній потенціал духовності, благотворно впливають на почуття і образну уяву дітей, спонукають їх до поєднання красивого і корисного в практичній діяльності.

Вишивка – надзвичайно поширений вид народного мистецтва. Вишивка, вишиваний рушник, вишита сорочка – невід'ємні елементи нашого життя від давніх-давен, елемент національної культури та мистецтва, який має не лише естетичне призначення, а й сакральне. Упродовж століть народні майстри творили своєрідну мову, якою вміло користувалися. Відомий дослідник історії і культури Б. Рибаків писав: «Знайомлячись з дивовижними візерунками, ми рідко замислюємось про їх символіку, рідко шукаємо в орнаменті зміст... А між тим, в народному орнаменті, як і в древніх письменах, відклалася тисячолітня мудрість народу...» [7, с.69].

Вишивкою прикрашали багато предметів повсякденного вжитку. Вишиваними рушниками оздоблювали вікна, двері, стіни в хаті. Рушники, які в селах називали «набожниками», висіли над іконами. І ще багато інших місцевих назв говорять самі за себе – «настільник», «втиральник», «утироч». Рушники використовувались у родинних святах, весільних та поховальних обрядах. Занизування – один з прадавніх видів вишивки, яке поступово витісняє техніка «гладь», «хрестик».

При ознайомленні учнів вишивкою доцільно провести інтегровані заняття, висвітлюючи теми: символи і обереги нашого дому; звичаї і традиції, пов'язані з вишиванками; кольори і візерунки на вишиванках; звідки з'явилися вишиванки. Говорячи про вишиванку, слід акцентувати увагу вихованців на символіку, орнамент, візерунок, їх значення під час бесід «Особливості візерунків і сполучення кольорів на вишивках різних районів України», «Традиції оздоблення вишивкою рушників та одягу в Україні». Опановуючи мистецтво вишивання, вихованці, непомітно для себе, засвоюють моральні цінності української нації, залучаються до традиційної обрядовості, і починають сприймати світ крізь призму художньо-естетичних уподобань нашого народу.

Самобутньою галуззю українського мистецтва є петриківський розпис, як один з видів українського народного малювання. Твори в техніці декоративного розпису – це світ краси і фантазії, поетичного осмислення навколишньої природи, адже в розписах народ висвітлював свої мрії, настрої, своє світосприйняття. Створюючи петриківські розписи, в дітей пробуджуюся патріотичні почуття та бажання передавати наступному поколінню культурні цінності свого народу.

Висновки. Ознайомлення із творами народного мистецтва пробуджує у підростаючого покоління яскраві образні уявлення про Батьківщину, її культуру, національний колорит. Ознайомлення з історією виникнення і розвитком деяких видів декоративно-прикладного мистецтва, заняття його різними видами сприяє розвитку творчого мислення і художніх здібностей особистості, вихованню загальної естетичної культури, вивченню техніки виготовлення виробів, сприяє вихованню патріотичних почуттів.

Перед педагогами стоїть завдання: не тільки збагатити уявлення та знання учнів про народні ремесла і все, що з ними пов'язане, але й виробити емоційно-ціннісне ставлення до праці, навчити давати словесно-образну характеристику виробам, складати описові розповіді, вміти порівняти їх за кольоровою гамою, орнаментикою, регіональними особливостями, практичним використанням.

Психологами доведено, що національне виховання, формування моральних і трудових якостей неможливе без систематичного розвитку уявлень дітей, збагачення їх кругозору, формування відповідного ставлення до тих чи інших подій, явищ, предметів. Саме на основі цього в дитини можна викликати інтерес, живе емоційне ставлення до навколишнього світу. Це, у свою чергу, активізує спостережливість, поглиблює знання про предмети, викликає відповідні емоції, сприяє формуванню позитивних етичних уявлень.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні комплексного впливу засобів мистецтва на формування національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Джерела та література

1. Бех І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. – № 10. – С. 9-16.
2. Вербицька З., Калашник Н. «Витинанки». – Тернопіль «Підручники і посібники», 2007. – 110 с.
3. Вишневецький О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні / О. Вишневецький // Освіта. – 2002. - № 8-9. – С. 6-7.
4. Губаль Б. Композиція в дизайні. Одно-, дво- і тривимірний простір.- Тернопіль: ПЦ Матвей, 2011.- 240 с.
5. Кононенко П. П. Українознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / П.П. Кононенко; НДІ українознав. – Київ, 2005. – 679 с.
6. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – Київ : Пед. думка, 2001. – 514 с.
7. Рибаків Б.А. Декоративно-прикладне мистецтво Русі Х-ХІІІ століть / Б.А. Рибаків, Л.: Аврора, 1971. – 118 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа. - 1977. – Т.3. – С. 649.
9. Харламов І.Ф. Педагогика: учебное пособие / И.Ф. Харламов. – Издание 4-е, переработанное. – Москва: Гардарики, 2007. – 519 с.

References

1. Bex I. Patrioty`chne vy`hovannya ditej ta molodi / I. Bex, K. Chorna // Pozashkillya. – 2011. – №10. – S. 9-16.
2. Verby`cz`ka Z., Kalashny`k N. «Vy`ty`nanky`».- Ternopil` «Pidruchny`ky` i posibny`ky`», 2007. – 110 s.
3. Vy`shnevs`ky`j O. Shhe raz pro narodzhennya gromadyany`na: nacional`ne i gromads`ke u suchasnomu ukrayins`komu vy`hovanni / O. Vy`shnevs`ky`j // Osvita. – 2002. – № 8-9. – S. 6-7.
4. Gubal` B. Kompozy`ciya v dy`zajni. Одно-, дво- i try`vy`mirny`j prostir.- Ternopil` : PCz Matvej, 2011.- 240 s.
5. Kononenko P. P. Ukrayinoznavstvo: pidruch. dlya stud. vy`shh. navch. zakl. / P.P. Kononenko; NDI ukrayinoznnav. – Ky`yiv, 2005. – 679 s.
6. Pedagogichny`j slovny`k / za red. M. D. Yarmachenka. – Ky`yiv : Ped. dumka, 2001. – 514 s.
7. Ry`bakov B.A. Dekoraty`vno-pry`kladne my`stecztvo Rusi X-XIII stolit` / B.A. Ry`bakov, L.: Avrora, 1971. – 118 s.
8. Suxomly`ns`ky`j V.O. Vy`brani tvory` v p`lyaty` tomax / V.O. Suxomly`ns`ky`j. – K.: Radyans`ka shkola. - 1977. – T.3. – S. 649.
9. Harlamov Y`.F. Pedagogy`ka: uchebnoe posoby`e / Y`.F. Harlamov. – Y`zdany`e 4-e, pererabotannoe. – Moskva: Gardary`ky, 2007. – 519s.

Антонюк Надежда, Хомячук Алла. Национально-патриотического воспитания младших школьников средствами декоративно-прикладного искусства. В статье раскрыты особенности

формирования национально-патриотического воспитания младших школьников средствами декоративно-прикладного искусства: этапность, методика, виды декоративного-прикладного искусства и их роль в формировании патриотизма в личности.

Ключевые слова: воспитание, декоративно-прикладное искусство, патриотизм.

Antoniuk Nadia, Khomiarchuk Alla. National and patriotic education of young schools by means of decorative and applied art. The article reveals the peculiarities of the formation of the national-patriotic education of younger schoolchildren by means of decorative and applied arts: stage, method, types of decorative-applied art and their role in the formation of patriotism in the individual.

Keywords: education, arts and crafts, patriotism.

Стаття надійшла до редколегії 21.11.2018 р.

УДК 378:1.07.316.6

Олена Біда

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (Берегово, Закарпаття)

РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ

З'ясовано різні підходи до визначення арт-терапії: як терапія засобами мистецтва; як засіб розвитку особистості та її творчого потенціалу; як технологію, що застосовує спонтанну образотворчу діяльність з метою розкриття творчого потенціалу і гармонізації внутрішнього світу дітей; як особлива форма психотерапії; як усі види практики надання психологічної допомоги особистості, навчання, реабілітації і психотерапії, засновані на мистецтві і творчих продуктивних формах активності людини; як терапію, змістом якої є художня творчість людини.

Ключові слова: арт-терапія, формування творчої індивідуальності, підходи, переваги застосування арт-терапії, психотерапія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У наш час актуальними є питання всебічного формування особистості, здатної до самовиховання, саморозвитку та творчої самореалізації. Існує потреба для вирішення поставленого завдання, що обумовлено соціальними, культурологічними, педагогічними чинниками. Це і задає необхідність пошуку дієвих засобів формування особистості. В цьому питанні велике значення надається сучасному методу формування творчої індивідуальності – арт-терапії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки наукових аспектів арт-терапії вбачаємо у роботах О. Вознесенської [1], А. Грішиної [2], Л. Калініної [3], Б. Карвасарського [4; 5], О. Копитіна [6], Л. Лебедевої [7; 8] О. Смілянець [9], О. Сороки [10] та ін.

Мета статті: з'ясувати різні підходи до визначення арт-терапії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Арт-терапія розглядається як засіб розвитку особистості та її творчого потенціалу за допомогою основних механізмів: сублімації і трансформації. Керівник (вчитель, викладач, психолог, арт-терапевт) заохочує членів групи (учнів, студентів, пацієнтів) довіряти своєму власному сприйняттю і досліджувати свої творіння як самостійно, так і за допомогою інших членів групи.

З вище викладеного випливає, що в основі арт-терапії лежить процес творчості. Творчий потенціал закладений у кожній людині на різній глибині підсвідомості, і «втягнути» його можливо, тільки спираючись на особисту індивідуальність.

Арт-терапія здатна за допомогою простих засобів актуалізувати внутрішній потенціал кожної людини, тому останнім часом все ширше застосовується в сфері освіти і підготовки фахівців різних галузей зокрема.

Засновником арт-терапії як окремого напрямку в науці вважається британський художник А. Хілл. Творчість Хілла поєднувала в собі елементи імпресіонізму та експресіонізму, проте мала і риси традиційних художніх напрямів.